

Vývoj a sbližování činnosti sociálních skupin rozvinuté socialistické společnosti*

Kategorie činnosti je jedním z integrálních pojmů široce užívaných v sociologické literatuře, současně však kategorií velmi málo prozkoumanou, zvláště v empirické sociologii.

Činností ve filozofickém smyslu rozumíme specifický vztah ke světu, způsob včlenění do společenských vztahů, přičemž subjekt přetváří přírodu i společenské vztahy. Ve společenských vědách pak je zkoumání kategorie činnosti podřízeno specifickým úkolům té které vědy.

Např. ekonomická věda ji analyzuje ze zorného úhlu výrobních vztahů. Zkoumá ji z hlediska růstu produktivity práce, reprodukce pracovní síly, zvýšení životní úrovně atd. Psychologie se zabývá subjektivními vztahy lidí k činnosti, jejím vnímáním a chápáním. Sociální psychologie zkoumá s ní spojené stereotypy, postoje, hodnocení, uspokojení atd. Právní vědy studují problémy regulování aktivity různých skupin pracujících. Specifické spektrum otázek analyzuje ze svého hlediska etika, estetika, pedagogika a další vědy.

Sociologie se zabývá sociální činností. Tímto termínem označujeme vykonávání historicky konkrétních společenských funkcí subjektem; tyto funkce jsou nezbytné pro chod a rozvoj společenského systému.

Uvedené definice činnosti jsou velmi obecné a nemohou obsáhnout v plné míře podstatu zkoumaného jevu. Připomeňme však v této souvislosti V. I. Lenina, jenž zdůrazňoval, že nikdy nemůžeme zapomenout na „podmíněný a relativní význam všech definic vůbec, které nikdy nemohou obsáhnout všestrannou souvislost jevu v jeho plném vývoji“ [1957 : 287].

K problému činnosti obracíme v posledních letech stále větší pozornost sociologové a pracovníci jiných věd. Zkoumají jej filo-

zofové [Kagan 1974] i psychologové (známé jsou např. Leontjevovy práce o této otázce). Vyšly rovněž publikace, v nichž se problém činnosti zkoumá v kontextu historického materialismu na obecně sociologické úrovni. V této souvislosti je možno uvést např. práci kolektivu sovětských a německých sociologů [Istoričeskij materializm 1972]. Různé aspekty činnosti sociálních subjektů zkoumají odvětvové sociologie. Rozšířené jsou výzkumy pracovní aktivity. Poukažme na tomto místě jen na monografii I. I. Čangliové [1973]. Avšak pracovní činnost se dosud studuje zpravidla v rámci profesní činnosti ve společenské výrobě bez náležité souvislosti s ostatními druhy práce, tj. s prací v domácnosti, během volného času atd., a s ostatními druhy činnosti. Sociologické zkoumání činnosti se dosud nejvíce rozvinulo v rámci výzkumů časových rozpočtů při zkoumání struktury pracovní a mimo-pracovní doby a volného času. Podle našeho mínění nejdůležitějším výsledkem těchto výzkumů, které mají vztah k poznání činnosti jako sociologické kategorie, je výklad času jako měřítka sociálních procesů a jevů a vypracování základů klasifikace druhů a prvků činnosti [Bolgov 1970; 1973].

Jako subjekt činnosti může vystupovat společnost, třída, skupina i jednotlivec. V tomto článku se věnujeme zejména problémům teorie činnosti týkajícím se aktivity, jejímž subjektem je společnost jako celek a její jednotlivé třídy či sociální skupiny.

V podmínkách vyspělého socialismu je zkoumání činnosti jedince a společenských skupin jednou z podmínek hlubšího poznání (a tím i řešení) problémů vyšší sociální homogenity, zajištění všestranného a harmonického rozvoje osobnosti a rozvo-

* Z referátu předneseného na VII. sovětsko-československém sympoziu *Přednosti socialismu a vědeckotechnická revoluce*.

je socialistického způsobu života i jeho přerůstání v komunistický způsob života. V tomto kontextu je vhodné uvést Marxův výrok o nutnosti „nahradit dílčího dělníka, prostého nositele určité dílčí společenské funkce, všestranně rozvinutým individuem, pro něž různé společenské funkce jsou vzájemně se střídajícími způsoby životních projevů [podtrhl V. I. B.]“ [1967 : 439].

Kategorie činnosti je u klasiků marxismu-leninismu při vymezení způsobu života ústřední kategorií. K. Marx a B. Engels napsali v *Německé ideologii*, že „na způsob výroby nelze pohlížet jen z té stránky, že je reprodukcí fyzické existence individuí. Je to spíše již určitý druh činnosti těchto individuí, určitá forma projevu jejich života, určitý způsob jejich života. Jak individua projevují svůj život, taková jsou [podtrhl V. I. B.]“ [1958 : 35].

Společenské zákonitosti se vždy uskutečňují konkrétní činností lidí. Zákonitost předem vymezuje určité možnosti činnosti, které se v různé míře realizují v činnosti lidí podle toho, na jakém stupni lidé tyto možnosti chápou a přihlížejí k nim. Činnost subjektů je proto konkrétně historická, právě tak jako s ní spjaté společenské vztahy. „Určitá individua, určitým způsobem produktivně činná, vstupují do těchto určitých společenských a politických vztahů“ [Marx - Engels 1958 : 39]. V činnosti subjektů historické tvorby se realizují společenské vztahy, jejich reprodukce, změna a vývoj. Činnost tříd, sociálních skupin a jedinců nelze proto zkoumat odděleně od různých druhů společenské praxe a společenských vztahů, charakterizujících společensko-ekonomickou formaci v celku nebo její určitý vývojový stupeň.

Činnost sociálních skupin v socialistické společnosti se projevuje nejrůznějšími formami. Nejdůležitější formou je profesně pracovní činnost. Kromě ní však činnost sociálních skupin zahrnuje společensko-politickou činnost, činnost ve sféře společenské správy a společenského řízení, vědeckou a uměleckou tvůrčí aktivitu, výchovu a vzdělávání, sebevýchovu a sebevzdělávání, činnost vykonávanou v rodinném kruhu i aktivitu v oblasti spotřeby, volného času atd. Charakter, obsah a struktura činnosti a zákonitosti jejího vývoje jsou

určovány působením objektivních společenských zákonů. Nejpodstatnější a nejobecnější znaky činnosti sociálních skupin v socialistické společnosti jsou:

1. Činnost tříd a sociálních skupin je charakterizována vztahy soudružské spolupráce a vzájemné pomoci a jednotou základních zájmů na rozdíl od antagonismu mezi zájmy vládnoucích tříd a pracujících mas v kapitalistické společnosti.

2. Činnost tříd a sociálních skupin v socialistické společnosti se vyznačuje plánovitostí, stabilitou a neustálým a postupným rozvojem na rozdíl od kapitalistické společnosti, v níž je činnost tříd a sociálních skupin poznamenána nestabilitou a nerovnoměrným vývojem.

3. V socialistické společnosti se obsah a struktura činnosti sociálních skupin postupně sblížují na rozdíl od zesílení rozporů a od antagonistické protikladnosti činnosti tříd v soudobé kapitalistické společnosti. Zároveň s tím je pro sblížování činnosti tříd a sociálních skupin v socialistické společnosti charakteristické, že jednotlivci stále rozmanitěji spojují a kombinují konkrétní druhy a formy činnosti.

Pro socialistickou společnost je příznačný neustálý rozvoj a zdokonalování činnosti. Činnost směřuje k všestrannému a harmonickému rozvoji osobnosti a vyznačuje se jednotou základních zájmů a cílů jedince, sociálních skupin a společnosti. Ekonomickým základem tohoto pohybu je společenské vlastnictví výrobních prostředků a plánovitý charakter rozvoje národního hospodářství, kultury a ostatních stránek společenského života, politickým základem pak všelidový stát a Komunistická strana Sovětského svazu, která je vedoucí, organizující a usměrňující silou socialistické společnosti a má vedoucí úlohu v životě celé společnosti, a konečně ideologickým základem marxismus-leninismus jako světový názor vedoucí třídy socialistické společnosti.

Charakter, obsah a struktura činnosti a zákonitosti jejího vývoje za socialismu jsou určovány v prvé řadě působením základního sociálně ekonomického zákona socialismu a cílem rozvoje socialistické společnosti, který V. I. Lenin definoval jako „zajištění úplného blahobytu a svobodného *všestranného* vývoje *všech* členů

společnosti“ [1953 : 48]. V *Programu Komunistické strany Sovětského svazu* a v usneseních jejího XXIV. sjezdu se zdůrazňuje, že s rozvojem naší společnosti vzrůstají možnosti „pro výchovu nového člověka, v němž harmonicky splývá duchovní bohatství, morální čistota a tělesná dokonalost“ [XXII. sjezd : 464].

Působení zákona plánovitého a proporčního rozvoje národního hospodářství a kultury, jež se s rostoucí úrovní socialistické společnosti projevuje stále výrazněji, a plánovitost fungování a rozvoje celého systému společenských vztahů objektivně podmiňují stabilitu, pevnost a neustálý a postupný rozvoj struktury činnosti sociálních skupin a všech členů socialistické společnosti. V podmínkách kapitalismu se činnost tříd a sociálních skupin působením zákona konkurence a anarchie výroby a cyklického vývoje kapitalistické společnosti vyznačuje nízkou stabilitou a nejistotou. Projevuje se to mezi jiným i rychlým růstem rezervní armády nezaměstnaných v dobách krize.

Pod vlivem přeměn práce dochází k užšímu spojení organizátorských a výkoných funkcí v práci a duševní a fyzické práce v lidské činnosti vůbec, jakož i k těsnějšímu sepětí úzce specializované profesní činnosti s různými formami aktivní nevýrobní činnosti (výchova dětí, veřejná činnost, tvůrčí a zájmová činnost ve volném čase) atd. Další konkrétní zkoumání struktury a mechanismu působení tohoto zákona dovolí v sociálním plánování a prognózování brát více v úvahu jeho působení na harmonický rozvoj osobnosti. Konkrétní plánování a prognózování ukazatelů vztahu mezi duševní a tělesnou prací i mezi prací organizátorskou a výkonou musí přihlížet k pracovní činnosti ve všech sférách lidského života. To znamená, že je třeba z hlediska obsahu a charakteru činností hodnotit práci nejen v oblasti společenské výroby, nýbrž i v nevýrobní sféře, ve správě a v ostatních oblastech společnosti.

Změnu činnosti a její struktury vyvolává zákon růstu potřeb, jehož působením se v celkové struktuře potřeb zvyšuje podíl duchovních a sociálních potřeb a snižuje podíl potřeb materiálních.

Tendence a zákonitosti vývoje činnosti sociálních skupin v socialistické společnosti budeme nyní analyzovat z hlediska dvou důležitých kritérií: forem vlastnictví a stupně racionálnosti, jež se v činnosti projevují.

V souvislosti s formami vlastnictví lze druhy a prvky činnosti dělit na společensky a individuálně organizované. Společensky organizovaná činnost probíhá bezprostředně v rámci společenského vlastnictví (v jeho dvou formách): v podnicích, na stavbách, v kulturně osvětových zařízeních atd. Druhy činnosti spadající do této skupiny jsou pevně spjaté se společenskými cíli a společnost je přímo organizuje. Tento typ činnosti je nejvíce podroben sociální kontrole. Individuálně organizovaná činnost se uskutečňuje v rámci osobního vlastnictví a je spjata s individuální nebo rodinnou organizací činnosti.

Dělení činnosti na společensky a individuálně organizovanou je nezbytné především proto, aby se změřila úroveň společenské organizace činnosti sociálních skupin a aby se plánovaly vzájemné vztahy společenské a osobní organizace činnosti. Toto dělení dává metodologické základy pro hledání konkrétních cest ke zdokonalení organizace sociální činnosti.

Práci můžeme rozdělit podle její souvislosti s formami vlastnictví na práci společensky a individuálně organizovanou. Společensky organizovanou prací je práce vykonávaná ve státních a kolechozně družstevních podnicích a institucích. Je to profesně pracovní činnost ve společenské materiální výrobě i společenské nevýrobní sféře, jež se za socialismu opírají o dvě formy socialistického vlastnictví. Individuálně organizovanou prací je práce v domácnosti, v osobním hospodářství, různé druhy koníčků i tvůrčí práce v rodině ve volném čase.

Za socialismu jsou individuálně organizované práce v domácnosti a v osobním hospodářství společensky nutnými druhy práce, jejichž objektivní nutnost je dána úrovní výrobních sil. Práce v domácnosti je zapotřebí pro uspokojení běžných materiálních potřeb rodiny. Práce v osobním hospodářství je určitém zdrojem důchodu

nejen kolchozníků, ale i části dělnických a zaměstnaneckých rodin.

Práce v domácnosti doplňuje společenskou výrobu spotřebních předmětů a služby obyvatelstvu a plní funkce, které společenská sféra dosud neobsáhla. Značná část domácí práce je vynakládána na výrobu užitečných hodnot: na přípravu jídel, na opravy oděvu, obuvi a prádla, na pletení, na šití atd. Druhou část práce v domácnosti tvoří služby v rodině. Produkt vytvořený prací v domácnosti napřichází do prodeje a je přivlastňován v rodině.

S rozvojem výrobních sil socialistické společnosti se zmenšuje množství práce vykonávané v domácnosti a v osobním hospodářství. To stále mění strukturu nutné práce ve společnosti i ve společenských skupinách: trvale se zvyšuje podíl společensky organizované práce a snižuje se podíl práce organizované individuálně. Tento proces, který se v prvním období rozvoje a fungování komunistické formace rozvíjí zvláště intenzivně ve sféře materiální výroby, v dalším vývoji se projevuje a bude projevovat stále výrazněji i v mimovýrobní sféře, ve sféře každodenního života.

V letech socialistické výstavby se do značné míry odstranilo nerovnoprávné postavení žen v denním životě, protože zkrácení času věnovaného na práce v domácnosti se týkalo v první řadě jich. Výpočty ukazují, že pokud jde o čas vynakládaný na práci v domácnosti ve městech, snížily se rozdíly mezi muži a ženami (pracujícími ve společenské výrobě a zabývajícími se rovněž prací v domácnosti a osobním hospodářství) přibližně jedenapůlkrát. Podíl práce v domácnosti se snížil nejvíce u žen-dělnic. V současných podmínkách činí individuálně organizovaná práce v městských dělnických rodinách u mužů kolem 20 % celkové nutné práce ve společenské výrobě, v domácnosti a v osobním hospodářství, u žen pak okolo 50 %. Ještě výraznější je tento podíl u kolchozníků. To vše svědčí o tom, že v naší společnosti jsou velké nevyřešené problémy, pokud jde o zvýšení úrovně zespolečenštění uvedených prací.

K určitým změnám z hlediska vzájemného vztahu individuálně a společensky organizované činnosti dochází i v oblasti

volného času. Avšak konkrétní údaje k této otázce jsou velmi chudé. Zajímavý pokus rozčlenit volný čas podle tohoto kritéria podnikl G. A. Kalke [1975]. Podle jeho výzkumu činí u dělnické mládeže v průmyslových podnicích města Bečvy podíl společensky organizovaných druhů činnosti u mužů 35,6 % a u žen 29,5 % volného času. U dospělých je tento podíl zřejmě ještě menší.

Na společensky a individuálně organizovanou můžeme členit i spotřební aktivitu. Individuálně organizovaná spotřeba je odvozena z osobního vlastnictví spotřebních předmětů a z individuální či rodinné práce a organizace volného času. Individuálně organizovanou spotřebou je domácí stravování, používání předmětů domácí potřeby, používání obydlí, trávení volného času v rodině atd. Společensky organizovaná spotřeba se uskutečňuje v zařízeních a podnicích, které jsou všelidovým a družstevně kolchozním vlastnictvím. Jde o stravování v jídelnách, kavárnách a restauracích, o pobyt v zotavovnách a sanatoriích, v dětských jeslích a školkách, o používání zdravotnických zařízení, komunálních služeb, o návštěvu kulturních, osvětových a rekreačních zařízení atd.

Kritéria racionálnosti, tj. souladu s všestranným a harmonickým rozvojem osobnosti, je možno použít jak pro jednotlivé druhy činnosti, tak pro celou její strukturu. Přitom je však třeba mít na zřeteli jak kvalitativní, tak kvantitativní aspekty problému. Oba aspekty jsou navzájem organicky spjaté. Z kvalitativního hlediska se mohou jednotlivé druhy činnosti zkoumat jako racionální, nebo naopak neracionální podle toho, zda jsou svým obsahem v souladu s potřebami rozvoje osobnosti a socialistické společnosti. Při kvantitativním pohledu na problém má podstatný význam velikost, proporce, v níž určitá aktivita vstupuje do celkové struktury činnosti.

Socialistická společnost se vyznačuje neustálým a postupným zvyšováním stupně racionality v činnosti tříd a sociálních skupin při současném sblížování struktury takové činnosti podle tohoto kritéria. Projevuje se to v trvalém růstu tvůrčích, obsahově bohatých a aktivních prvků činnosti, spjatých s všestranným rozvojem osobnosti. V oblasti profesní činnosti děl-

níků a kolchozníků se snižuje podíl prvků fyzické a výkonné práce, a naopak se zvyšuje podíl prvků práce duševní a organizačtorské. Díky tomuto procesu se sblíží obsah práce dělníků, kolchozníků a inteligence. V oblasti neprofesní činnosti se růst racionality projevuje ubýváním práce v domácnosti a v osobním hospodářství, zvětšováním rozsahu volného času a rozšiřováním tvůrčích, aktivních a obsahově bohatých druhů činnosti ve volném čase. V šedesátých a sedmdesátých letech se rozsah volného času ve srovnání s dvacátými lety zvýšil přibližně dvakrát, avšak čas věnovaný veřejné aktivitě vzrostl asi pětikrát až šestkrát a čas na učení a sebevzdělání vzrostl zhruba třikrát až čtyřikrát. Zároveň se výrazně zmenšil podíl času věnovaného náboženské aktivitě a uspokojování jiných neracionálních potřeb. Změnily se i funkce volného času. Jestliže ve dvacátých letech byla jeho nejdůležitější funkcí obnova pracovní síly, nyní má dominující roli funkce rozvoje osobnosti.

Vc vyspělé socialistické společnosti se struktura činnosti bude měnit i nadále a působením vědeckotechnické revoluce se budou její změny urychlovat. Sociální politika strany a vlády bude přitom nadále orientována na sblížování struktury činnosti tříd a sociálních skupin ve vyspělé socialistické společnosti a na sblížování jejich způsobu života.

Třídy a sociální skupiny v SSSR jsou spjaty společnými základními zájmy a cíli a sovětský lid je ideově a politicky jednotný. To nás opravňuje mluvit o obecných rysech činnosti pracujících ve vyspělé socialistické společnosti. Empirické výzkumy ukazují, že v podmínkách vyspělého socialismu se různé sociální skupiny navzájem dále sblíží strukturou a obsahem činnosti. Postupně se sblíží a i nadále se bude sblížovat struktura práce dělníků, kolchozníků a inteligence, pokud jde o vztah organizačtorské a výkonné práce i práce duševní a fyzické. Třídy a sociální skupiny se sblíží v charakteru a struktuře nevýrobní činnosti jednotlivců i tím, že se zmnožují konkrétní formy a způsoby realizace jejich aktivity. Toto sblížení se výrazně projevuje u tzv. hraničních vrstev a skupin, což činí studium činnosti těchto vrstev a skupin zvláště aktuálním.

Avšak i ve vyspělé socialistické společnosti zůstávají rozdíly mezi třídami, vrstvami a sociálními skupinami. Rozdíly mezi třídami jsou dány jejich podstatou, tj. jejich úlohou ve společenské dělbě a organizaci práce, jejich vztahem k výrobním prostředkům, jejich místem v rozdělování hmotných statků a dalšími faktory. Činnost průmyslových dělníků se vyznačuje zvláště přísným řádem, vysokou uvědomělostí, kázní, organizovaností atd. Činnost zemědělských pracovníků má své zvláštnosti, dané jak sezónností práce, tak i úrovní rozvoje techniky a kultury zemědělské výroby a existencí kolchozního vlastnictví.

Zkoumáme-li strukturu činnosti městských a vesnických obyvatel ve volném čase, upoutávají pozornost dosud značné rozdíly, pokud jde o rozšíření a popularitu některých druhů činnosti (rozhlas, četba, kino) a nevyspělost nebo téměř úplná absence jiných prvků životního způsobu městských obyvatel. Řada forem a druhů činnosti, které se už staly nebo se stávají pevnou součástí života ve městech i celá řada druhů tvůrčí práce (muzea, divadla atd.) téměř úplně chybějí ve struktuře činnosti venkovského obyvatelstva. Avšak prudký rozvoj hromadných sdělovacích prostředků a trvale sílicí spojení s městem pomáhají vesnickým obyvatelům poznat svět z nové stránky. To vyvolává protiklad mezi rostoucími potřebami a reálnými podmínkami jejich uspokojení, což je jednou z nejdůležitějších příčin intenzivní migrace vesnického obyvatelstva, a zejména na mládeže, do měst.

Zkoumáme-li problém rozvoje a sblížování činnosti v sociálně demografické rovině, je třeba se zastavit u některých otázek neprofesní činnosti. V socialistické společnosti bylo prakticky dosaženo úplné rovnosti mužů a žen v oblasti profesní pracovní činnosti. V oblasti neprofesní pracovní činnosti došlo v průběhu socialistické výstavby také k určitému sblížení, přesto však je její struktura ještě do značné míry různá. Zejména velký rozdíl je v čase vynakládaném na práci v domácnosti. Věnuje-li žena-dělnice na tento účel přibližně 20 až 25 hodin týdně, pak muž jen 10 až 15 hodin. Rozdíl v rozsahu práce v domácnosti předurčuje do

značné míry rozdíl v rozsahu volného času. Ženy mají asi o 10 hodin volného času týdně méně než muži. I spánek je u nich o něco kratší. Napjatý časový rozpočet a více péče věnované domácnosti nutí ženu mnohem častěji než muže hledat práci poblíž bydliště. Proto ženám zabírá dojíždění do zaměstnání celkově poněkud méně času než mužům.

Poněkud jiné jsou aktuální problémy týkající se nevýrobní, neprofesní činnosti mládeže, které je třeba řešit v dlouhodobé perspektivě, aby se zajistila komunistická výchova mládeže. Díky významným opatřením ke zvýšení životní úrovně pracujících i díky zkrácení pracovní doby a zavedení pětidenního pracovního týdne podstatně vzrostl v posledních patnácti až dvaceti letech rozsah volného času dělnické mládeže, který činí v současnosti asi 40 až 45 hodin týdně. Výhledově může vzrůst na 55 až 60 hodin. Vážným problémem je lepší využívání rostoucího volného času, a to rozvíjením aktivních, tvůrčích druhů činnosti, jakými jsou veřejná činnost, sport a umělecká tvořivost. Na tyto aktivity připadá zatím nejvýše 20 % volného času a dolní hranice nedosahuje ani 10 %. Tyto druhy činnosti jsou ve struktuře volného času na posledních místech. Zvláštní pozornost je třeba věnovat širšímu začlenění mládeže do veřejné činnosti. V celkové struktuře volného času téměř všech kategorií mládeže tato činnost zpravidla nezaujímá více než 3–5 %.

Pro další sociální rozvoj naší společnosti je třeba u všech sociálních skupin v dlouhodobé perspektivě podstatně zvýšit podíl tvůrčích, aktivních druhů činnosti v oblasti mimovýrobní činnosti pracujících, intenzivně rozvíjet studium a sebevzdělávání, veřejnou činnost, tělesnou výchovu a sport i různé druhy tvůrčí práce a zájmové činnosti. Přitom jde o to, aby se zajistil takový rozvoj těchto aktivit, jenž by napomáhal k dalšímu sbližování sociálních skupin.

Společným rysem profesně pracovní i mimovýrobní činnosti pracujících je plánovitý rozvoj. Výzkumy však ukazují, že v plánování optimalizace mimovýrobní činnosti je řada vážných problémů [Aitov 1972]. Z nich je třeba vydělit dva základní problémy: Na jedné straně existuje ne-

dostatečná materiální základna pro racionální využívání volného času pracujícími s vysokou úrovní duchovních potřeb. Tento problém nejpalčivěji pociťuje inteligence a vzdělání dělníci. Na druhé straně pak jsou nerozvinuty duchovní a sociální (ve smyslu společenské aktivity) potřeby u málo vzdělané části obyvatelstva, což vede k neracionálnímu využívání volného času, k projevům antikultury (opilství, chuligánství, zločinnost atd.).

První problém je možno řešit jak rozvíjením soustavy kulturních zařízení, tak i intenzifikací kulturní výměny mezi městem a vesnicí, mezi tradičními centry kulturního i společenského života a ostatním územím. Druhý problém lze řešit především zvyšováním vzdělanostní úrovně; dělníci s vyšší úrovní vzdělání tráví volný čas racionálněji. Je nutné od základu zlepšit práci kulturních a osvětových zařízení. V nynější době pracují s těmi, kdo k nim přijdou, tj. s lidmi, kteří už mají vysoké duchovní potřeby. Je však třeba soustředit pozornost na ty dělníky, kteří ještě nenašli cestu do divadel, kulturních domů, knihoven a jiných kulturních zařízení.

Na závěr bychom rádi poznamenali, že ve světle všestranného a harmonického rozvoje osobnosti, zdokonalování socialistického způsobu života a jeho postupného přerůstání v komunistický způsob života je další rozvoj struktury činnosti a sbližování činnosti sociálních skupin jedním z důležitých úkolů, které se řeší v nynější etapě rozvoje vyspělé socialistické společnosti.

Literatura

- Aitov, N. A.: *Problema regulirovanija svoobodnogo vremeni v plane socialnogo razvitiija goroda*. In: *Socialnoje planirovanije*. Ufa 1972.
- Bolgov, V. I.: *Kategorija vremeni v socialnom izmerenii i planirovanii i problema ekonomii vremeni*. In: *Socialnyje issledovanija*, vyp. 6. Moskva, Nauka 1970.
- Bolgov, V. I.: *Bjudžet vremeni pri socializme*. Moskva, Nauka 1973. Zvláště kap. 1 (*Bjudžet vremeni kak sociologičeskaja kategorija*) a kap. III (*Klassifikacija elementov bjudžeta vremeni i sistema osnovnyh ponjatij*).
- Čanglii, I. I.: *Trud. Sociologičeskije aspekty teorii i metodologii issledovanija*. Moskva, Nauka 1973.

XXII. sjezd KSSS. Nová mysl, zvláštní číslo, říjen 1961.

Istoričeskij materializm kak teorija socialnogo poznanija i dejatel'nosti. Moskva, Nauka 1972.

Kagan, M. S.: *Čelovečeskaja dejatel'nost'. Opyt sistemnogo analiza.* Moskva, Politizdat 1974.

Kalke, G. A.: *Struktura i organizacija ispol'zovanija srobodnogo vremeni rabočej mo-*

lodeži. Avtoreferat dissertacii na soiskanije učenoj stepeni kandidata filosofskich nauk. Moskva 1975.

Lenin, V. I.: *Spisy*, sv. 6. Praha, SNPL 1953.

Lenin, V. I.: *Spisy*, sv. 22. Praha, SNPL 1957.

Marx, K. - Engels, B.: *Spisy*, sv. 3. Praha, SNPL 1958.

Marx, K. - Engels, B.: *Spisy*, sv. 23. Praha, SNPL 1967.